

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ТАЄМНИЦЮ КОРЕСПОНДЕНЦІІ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ТА ОСІБ, ВЗЯТИХ ПІД ВАРТУ

Стоматов Е. Г.

*кандидат юридичних наук, доцент,
Суддя Комунарського районного суду м. Запоріжжя
м. Запоріжжя, Україна*

В Національній стратегії у сфері прав людини, яка розроблена та прийнята задля вдосконалення діяльності держави щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини, створення дієвих механізмів їх реалізації та захисту, розв'язання системних проблем у зазначеній сфері, одним із стратегічних напрямів визначено забезпечення права на приватність. Ціллю такого забезпечення є належний стан захищеності права на приватність кожної людини в відповідно до міжнародних, у тому числі європейських, стандартів [1]. Однією з значних проблем порушення права на приватність визначено існування практики порушення права на невтручання в особисте і сімейне життя осіб, які перебувають у місцях несвободи. Європейський суд з прав людини, рішення якого відповідно до ст.17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» є джерелом права, неодноразово встановлював порушення Україною статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод стосовно перегляду кореспонденції осіб, що тримаються під вартою, як під час досудового тримання під вартою, так і впродовж відбування покарання за вироком суду. Тому існує нагальна потреба в забезпеченні гарантії дотримання права на приватність осіб, які перебувають у місцях несвободи. Очікуваним результатом має бути створення механізму забезпечення права на приватність осіб, які перебувають у місцях несвободи. Отже кримінально-правова охорона права на приватність цієї категорії осіб має визначатися необхідною складовою вказаного механізму. Показниками належної охорони права на приватність визначені зокрема наступні: кількість порушень, які виявлено Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини; кількість кримінальних проваджень щодо порушення права на приватність, які розглянуто з постановленням вироку; значення показника «4.6. Право на приватність» Індексу верховенства права (The Rule of Law Index).

Як слідує з ч. 3 ст. 63 Конституції України засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду. Вказаний конституційний припис спрямований на гарантування забезпечення належного механізму захисту прав людини, закріплених у Стандартних мінімальних правилах Організації Об'єднаних Націй у відношенні заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням (Токійських правилах), а також відповідає Основним принципам поводження з ув'язненими, затвердженим Резолюцією 45-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1990 р. Саме в цьому програмному документі сформульовано принцип поваги до прав людини, який полягає в наступному: «За винятком тих обмежень, необхідність яких обумовлена фактом ув'язнення у тюрму, всі ув'язнені користуються правами людини і фундаментальними свободами, викладеними в Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про цивільні, соціальні і культурні права, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права і Факультативному протоколі до них (Резолюція 2200 А /XXI/ Генеральної Асамблеї, Додаток), а також іншими правами, викладеними в інших пактах Організації Об'єднаних Націй»

Згідно з ч.2 ст. 8 Європейської Конвенції з прав людини органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. Європейські пенітенціарні (в'язничні) правила 2006 року, у відповідних частинах Рекомендації Rec (2006) 2 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо Європейських пенітенціарних (в'язничних) правил, рекомендують дозволяти максимально часте спілкування зі своїми родинами, іншими особами та представниками організацій, які перебувають за межами установ поштою, по телефону або в інші способи, а також побачення ув'язнених із зазначеними особами. При цьому акцентується, що «Контакти та побачення можуть бути обмежені або перебувати під контролем, якщо це необхідно для продовження кримінального розслідування, підтримки порядку та безпеки, запобігання кримінальним злочинам та захисту жертв злочинів, проте такі обмеження, включаючи спеціальні обмеження, визначені судовим органом, повинні допускати прийнятний мінімальний рівень контактів» [2]. В статті 19 Конституції України встановлено, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Відповідно до ч.4 ст. 113 КВК України, кореспонденція, яку особи, взяті під варту, адресують Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, Європейському суду з прав людини, Міжнародному кримінальному суду, а також іншим відповідним органам міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, уповноваженим особам таких міжнародних організацій та прокуророві, перегляду не підлягає і надсилається за адресою протягом доби з часу її подачі. Кореспонденція, яку особи, взяті під варту, одержують від зазначених органів та осіб, перегляду не підлягає.

Ст. 55 Конституції України передбачає право кожного після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. У зв'язку з чим виникає ряд питань щодо уточнення адресату листування, зокрема що розуміти під іншими *відповідними органами міжнародних організацій*, чи слід розуміти під такими організаціями лише міжнародні міждержавні організації чи й міжнародні неурядові організації (наприклад, Amnesty International)? Серед міжнародних механізмів захисту прав людини виділяють: 1) міжнародні органи, які діють у рамках угод з прав людини, складаються з незалежних експертів або представників урядів приймають загальні рекомендації; 2) міжнародні несудові органи для контролю за дотриманням угод щодо прав людини, які складаються з експертів як фахівців і приймають конкретні рекомендації, обов'язковість яких базується на моральному авторитеті міжнародного органу; 3) міжнародні юрисдикційні органи несудового чи судового характеру щодо захисту прав людини, які виносять обов'язкові рішення і можуть забезпечити виконання цих рішень [3, с. 27]. Зокрема відповідно до Єдиного державного реєстру Міжнародних організацій, членом яких є Україна, наша держава є повноправним членом або організацією-партнером 81 міжнародної організації¹ [4].

На сьогодні в універсальну систему захисту прав людини включені такі органи та механізми: Генеральна Асамблея ООН, Рада ООН з прав людини та його допоміжні органи і механізми; Рада Безпеки ООН і ряд її спеціалізованих механізмів; Економічна і соціальна рада ООН і функціонуюча при ній Комісія зі становища жінок і Постійний форум

¹ Найбільш відомими з яких є Організація Об'єднаних Націй (ООН) United Nations Organization (UN), Рада Європи (РЄ) Council of Europe (CoE), Міжнародна організація кримінальної поліції (МОКП) – Інтерпол International Criminal Police Organization (ICPO) – Interpol", Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE).

ООН з питань корінних народів; Міжнародний Суд ООН; Секретаріат ООН і його окремі підрозділи; договірні (конвенційні) органи з прав людини (Комітет з прав людини (діє на основі Пакту про громадянські та політичні права 1966 р.); ЄСПЛ (діє на основі Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.); Комітет з прав дитини (створений відповідно до Конвенції про права дитини 1989 р.) тощо [5, с. 106–107]); деякі спеціалізовані установи ООН (Міжнародна організація праці. Організація ООН з питань освіти, науки і культури); тимчасові і спеціальні механізми захисту прав людини, створювані органами ООН [6, с. 15]. Такі відомі правозахисні організації, що виступають на міжнародній арені як є Amnesty International, Human Rights Watch, International Federation for Human Rights (Міжнародна федерація з прав людини), Human Rights First (Права людини в першу чергу) та Interights можуть співпрацювати з міждержавними організаціями за таким напрямом як спостереження за дотриманням норм міжнародного права, особливо у сфері прав людини. Утім слід зважати на правовий статус цих організацій, який в міжнародному праві не є чітко визначеним, адже існує принаймні «два підходи до трактування статусу неурядових організацій у системі міжнародних правовідносин: 1) неурядові міжнародні організації не є суб'єктами міжнародного права; 2) міжнародні неурядові організації, не будучи суб'єктами міжнародного права, є учасниками (суб'єктами) міжнародних правовідносин і, можливо, у майбутньому відбудеться становлення їх міжнародної правосуб'єктності» [7, с. 86].

Тож буквальне тлумачення термінологічного звороту «інші відповідні органи міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна» дозволяє вести мову виключно про відповідні органи міжнародних міжурядових організацій. Відповідно приписи відповідної норми не поширюються на будь які міжнародні неурядові організації в сфері захисту прав людини, навіть і ті, які мають консультативний статус при відповідних міждержавних організаціях.

У підсумку зазначимо, що на сьогодні стан дотримання права осіб, що відбувають покарання у виді позбавлення волі та осіб, взятих під варту, на повагу до приватного життя, зокрема таємниці кореспонденції, навряд чи можна визнати цілком задовільним, зважаючи на непоодинокі випадки порушення Україною ст. 8 Європейської конвенції з прав людини, що визнані ЄСПЛ, такі ж непоодинокі випадки порушення кримінально-виконавчого законодавства, що регламентує таємницю листування та кореспонденції з такими «особливими адресатами» як суд та адвокат, що зафіксовані вітчизняним судовим інстанціями. Ці випадки, незважаючи на відсутність даних щодо притягнення винних в таких порушеннях осіб до відповідальності,

характеризують в цілому ситуацію з дотриманням прав людини в установах виконання покарань.

Література:

1. Національна стратегія у сфері прав людини, затверджена Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/119202137537?fbclid=IwAR2xskw1E7wVrwJ0RJ7e8uohffqe6o2QqdYgC11BbmYBoGOn5lg4y8XFXmg>
2. Рекомендації Rec (2006)2 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо Європейських пенітенціарних (в'язничних) правил, ухваленої 11 січня 2006 року. URL: <https://rm.coe.int/16806f40e5>
3. Наливайко Л. Р., Степаненко К. В. Міжнародно-правові стандарти прав людини : навч. посіб. Дніпро : ДДУВС, 2019. 184 с.
4. Єдиний державний реєстр Міжнародних організацій, членом яких є Україна. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/uchast-u-mizhnarodnih-organizacijah>
5. Степаненко К. В. Конвенційний механізм міжнародного захисту прав людини в системі ООН. *Альманах міжнародного права*. Вип. 19. С. 106–107.
6. Шуміло І.А. Міжнародна система захисту прав людини : навчальний посібник. Київ : ФОП Голембовська О.О. 168 с.
7. Уляна Ільницька. Особливості міжнародно-правової суб'єктності неурядових організацій. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2012. Випуск 24. С. 84–91.